

SOLYMOSI JÓZSEF

LÁZÁR VILMOS A ZEMPLÉN–UNG–BEREG MEGYEI DANDÁR ÉLÉN

1849. ÁPRILIS–MÁJUS*

Az 1848–1849. évi magyar szabadságharc katonai vezetői közül keveseknek van modern tudományos életrajza, főleg igaz ez azokra a katonatisztekre, akik nem a honvédsereg felsővezetői voltak, hanem csak a második–harmadik vonalban szolgáltak. Ez utóbbiak közé tartozott Lázár Vilmos is, aki csak a szabadságharc legvégén került hadtestparancsnoki pozícióba, addig csapat-, majd segéd-tisztként, később dandár-, majd hadosztályparancsnokként szolgált. Életét és a szabadságharc alatti tevékenységét kevésbé ismerjük, legtöbbször – jó esetben – csak annyit tudnak róla, hogy az 1849. október 6-án Aradon kivégzett honvédtábornokok között egyedüli ezredesként ő is mártírhálált halt.¹

Lázár Vilmos 1817. október 23-án született a Torontál megyei Nagybecskerekben.² Örmény származású, a XVIII. században nemességet nyert családjá révén a szkárosi előnevet viselte. Édesapja, Lázár Pál katonatisztként szolgált a császári–királyi 1. (Császár) huszárezredben. Gyermekkorát Temesváron töltötte, majd 1832 októberében belépett a bánági hadkiegészítésű császári–királyi 61. (Saint-Julien) gyalogezredbe. Ezrede ekkor Itáliában állomásozott, ő maga a grazi kadétszázadhoz került. Nyilván édesapja hatására és közbenjárásának köszönhetően választotta a katonai pályát, ahol mindjárt tisztjelöltként

* A publikáció a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

¹ Életére lásd: *Csorba László: A tizenhárom aradi vértanú.* Budapest, 1989. 24–35.; *Kalapis Zoltán: „Negyvennyolcnak nagy idejében.”* Bácskaiak és bánátiak a szabadságharcban. Újvidék, 1998. 120–137.; *Kedves Gyula: Lázár Vilmos.* In: *Vértanúk könyve. A magyar forradalom és szabadságharc mártírjai 1848–1854.* Szerkesztette: Hermann Róbert. Budapest, 2007. 27–32.; *Bona Gábor: Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara.* <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/>, letöltés: 2019. szept. 30.; Lázár Vilmos aradi fogságában írt emlékiratait közli: *Az aradi vértanúk.* Sajtó alá rendezte: *Katona Tamás.* Hely nélkül, év nélkül. [Budapest, 2003.] 125–141.

² Születésének pontos időpontját Merényi-Metzger Gábor tisztázta egyértelműen. *Merényi-Metzger Gábor: Az „aradi vértanúk” keresztelési anyakönyvi bejegyzései.* Századok, 144. (2010) 115.

vették számításba. Valószínűleg szintén apai segítséggel került 1835 őszen a 34. (Benczur) gyalogezredhez, ahol immár császárkadétként szolgálhatott. Akkoriban megkülönböztették az ezredkadét és a császárkadét kategóriát, utóbbi kategória költségeit az állam állta. Magyarországi, felvidéki kiegészítésű ezredének két zászlóalja Galíciában, egy pedig Magyarországon állomásozott. Itt tanulta ki a katonatiszti hivatás gyakorlati ismereteit. 1841-től Vilmos porosz herceg lett az ezredtulajdonos, Lázárt szintén ebben az évben, 1841. szeptember 1-jén léptették elő második fizetési osztályú hadnaggyá. Tiszti kinevezéséig összesen kilenc évet töltött a hadseregben. Ezután még bő két évet szolgált, de a bizonytalan tiszti előmenetel következő lépcsőjét már nem várta meg. 1844. január 15-ével tiszti jellege megtartása nélkül kilépett a szolgálatból. Kilépésének oka valószínűleg házassági szándéka volt, bár a hivatalos iratok szerint öreg nyugdíjas katonatiszt édesapja gazdaságát kellett átvennie. Miután a katonatisztek házasságkötése szigorúan engedélyhez volt kötve és súlyos anyagi terheket jelentett, csak ez az út állt előtte, hogy szerelmét, özvegy Halassy Józsefné báró Reviczky Máriát (1812–1873) oltár elé vezesse. Felesége három gyereket hozott a házasságba: Szerencset, Bélát és Madlént. Gyermekait sajátjaként szerette. Lázár Vilmos előbb felesége zempléni birtokán gazdálkodott, majd 1847 tavaszán a Középponti Magyar Vasúttársaságnál főpénztárnoki állást vállalt Pozsonyban. Nem sokkal később a társaság elnökének, Zichy Ferenc grófnak a titkára lett.³

1848 forradalmi tavaszának eseményei nem hagyták hidegen. A volt katonatisztek a honvédseregbe történő belépésre biztató felhívások hatására tiszti állásért folyamodott az újonnan alakuló magyar hadseregbe. Mint minden volt tisztet, őt is egy rendfokozattal előléptetve vették át a honvédseregbe. 1848. október 19-én (16-ától számítandó ranggal és illetménnyel) Mészáros Lázár hadügyminiszter honvéd főhadnaggyá nevezte ki a Győrben alakuló 39. honvédzászlóaljhoz. Ez a kinevezés október 25-én jelent meg a Közlönyben, azzal a felszólítással, hogy a kinevezettek azonnal siessenek szolgálati helyeiket elfoglalni. Így mire Lázár értesült beosztásáról és elfoglalta szolgálati helyét, már új kinevezést kapott. November 13-ától (rang és illetmény november 1-jétől) a Vácott állomásozó 49. honvédzászlóalj állományában kapott századosi kinevezést. Valójában ebben a zászlóaljban soha nem szolgált, mert a novemberben

³ Katonai szolgálatára lásd: Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Personalunterlagen, Conduitelisten Infanterieregiment Nr. 34, Infanterieregiment Nr. 61, illetve Zentralstellen, Wiener Hofkriegsrat Akten 1843 G 4/139.

Kazinczy Lajos őrnagy által szervezett új műszaki alakulathoz, a 2. utászzászlóaljhoz osztották be.⁴

1848. november és december hónapokban Győrben vett részt az új hadsereg műszaki szolgálatának szervezésében, a város környéki sáncok építésében, majd Alfred zu Windisch-Grätz herceg, tábornagy császári főserégének december közepén meginduló támadása következményeként a fővárosok felé történő visszavonulásban. 1849 januárjában a magyar csapatok tovább hátráltak a Tisza mögé, ekkor Lázár zászlóalja már Perczel Mór vezérőrnagy „Központi Mozgó Seregéhez” volt beosztva. Nem sokáig maradt azonban utásztiszti beosztásában. Még ebben a hónapban Répásy Mihály vezérőrnagy tartalék-hadtestéhez (később II. hadtest) került, ahol a tábornok segédtisztje lett. 1849. február 1-jével őrnaggyá léptették elő.⁵ Amikor parancsnokát a Hadügyminisztérium pótlovazási osztályának élére helyezték át, Lázár is vele tartott Debrecenbe. Egészen március végéig szolgált a minisztériumban, majd ismét csapatparancsnoki beosztást nyert. 1849. március 31-én Mészáros Lázár hadügyminiszter a Zemplén, Ung és Bereg megyei csapatokból újonnan alakítandó dandár élére nevezte ki. Ezzel párhuzamosan Zurics Ferenc őrnagy az Ugocsa, Szatmár és Máramaros megyék területén állomásozó csapatok parancsnoka lett.⁶

Lázár Vilmos ezzel a kinevezéssel eddigi legkomolyabb beosztását nyerte el, és ezután már nem is vezetett dandárnál kisebb haderőt. Június közepéig dandár-, majd ettől kezdve hadosztályparancsnokként szolgált, a szabadságharc utolsó heteiben pedig hadtestparancsnoki beosztásban volt. Egy-egy ilyen magasabb egység irányítása már komolyabb felkészültséget, másfajta szemléletet követelt, mint a csapattiszti (gyalogos, illetve utásztiszti) szolgálat, hiszen itt már három fegyvernem: a gyalogság, lovasság és tüzérség tevékenységének összehangolására is szükség volt. Lázár Vilmos mintegy másfél hónapos hadtestsegédtiszti szolgálata fontos tapasztalatokkal gazdagította e téren.

„Munkácsra érkeztem, hogy az ott és a két szomszéd – Ungvár és Zemplén – megyében állomásozó csapatok felett a parancsnokságot átvegyem, és hogy

⁴ Közlöny, hivatalos lap. 1848/137., 1848/158.; *Hermann Róbert*: A honvéd utászkar megszervezése 1848-ban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 132. (2019) 21–22.

⁵ Közlöny, hivatalos lap. 1849/17.

⁶ *Hermann Róbert*: Kossuth hadserege, Kossuth fővezérei. (A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Könyvtára.) Hely nélkül [Budapest], 2007. 240.; Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL), H 2 Az 1848–1849-i minisztériumi levéltár, Miniszterelnökség, Országos Honvédelmi Bizottmány, Kormányzóelnökség, Általános iratok (a továbbiakban: H 2), 1849: 4224.

azon sok rendetlenségnek és panaszoknak, melyek az egyes csapatvezénylők közti viszályok miatt a minisztériumhoz e vidékről szünet nélkül jöttek, véget vessek. Tudtam, hogy feladatomban nem csekély: eréllyel láttam tehát hozzá. Kihirdetem kinevezési okiratomban, magamhoz hívatam az összes csapatparancsnokokat, s röviden és nyíltan előadám, mily intézkedéseket szándékozom a Gácsország felől várható minden támadás ellen tenni” – kezdte aradi várfofogságában írt emlékiratait Lázár Vilmos.⁷ Valóban, kinevezésének oka kettős volt. Egyrészt az ország Galícia felőli határvédelmének megerősítése – melyre a tavaszi hadjárat megindulásával nyugat felé elvonuló főszereg hátszágának, a főváros, Debrecen, valamint az északkeleti országrészben található hadiüzemek védelme miatt volt szükség –, másrészt a térségben található csapatok parancsnokainak állandó rivalizálása indokolta.

A szabadságharc megindulásától, 1848 decemberétől kezdve Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros megyék területén mindössze néhány helyben alakuló honvédszázad, különböző önkéntes és nemzetőr alakulatok állomásoztak. Feladatuk a határ szemmel tartása, az esetleges császári betörések megakadályozása volt. Tevékenységük leginkább a hágók (Uzsoki, Vereckei) eltorlaszolására és az őrszolgálat megszervezésére korlátozódott. A térség egyetlen erődje, az ekkor már korszerűtlen és inkább csak börtönnek használt munkácsi vár volt, amelynek XVIII. századi eredetű, egykor modernnek számító, a várhegy alatt található erődítményeit ekkorra részben már elbontották. Miután 1848 októberében a helyi nemzetőrségnek sikerült biztosítania az erődöt, a kormány igyekezett felszerelni és megerősíteni, hogy a térség haderejének fontos támaszpontja legyen. Mezösy Pál százados vezetésével a várat sikerült is hadianyaggyártásra, valamint élelmiszer- és hadianyag-készletek felhalmozására alkalmassá tenni. Az egykori erődelemek helyén sáncok építése is megkezdődött.⁸

Az Országos Honvédelmi Bizottmány 1849 februárjában Zurics Ferenc⁹ őrnagyot nevezte ki a térségben állomásozó erők parancsnokává és a következő

⁷ Az aradi vértanúk. I. m. 127.

⁸ A térség történetére lásd: *Solymsi József: Forradalom és szabadságharc Északkelet-Magyarországon 1848–1849-ben.* (A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára.) Hely nélkül [Budapest], 2013.

⁹ Zurics Ferenc (1812–1857), kilépett császári-királyi főhadnagy. 1848 nyarán részt vesz a debreceni nemzetőrség szervezésében, szeptembertől a debreceni önkéntes nemzetőrszázad parancsnoka. 1849. elején a 68. honvédszázad alj őrnagy-parancsnokává nevezik ki. Febr.-tól a 19. hadosztály, majd a 19. hadosztály 1. dandárjának parancsnoka Északkelet-Magyarországon, május végén alezredessé léptetik elő. Ugyanakkor korábbi aradi tevékenységéért

hetekben több honvédszászlóalj (az újjászervezett 20., illetve a 35. számúakat) is e vidék segítségére küldött. Ekkor történt meg a honvédsereg szervezeti egységesítése is, az északkeleten állomásozó csapatokat az önálló 19. hadosztály kötelékébe osztották be.¹⁰ Bár az említett intézkedésekkel e megyék védelme megerősödött, a hadosztályparancsnok a gyalogság mellett csak minimális lovassággal és tüzérséggel rendelkezett. Problémás volt továbbá a csapatok egységes vezetése is, hiszen a hadosztály egyes honvédszászlóaljai és azok századai viszonylag nagy területen szétszórva helyezkedtek el, és a főként Máramarosban tartózkodó Zurics őrnagy nehezen tudta hatáskörét gyakorolni felettük. Így a Beregben és Ungban állomásozó Martiny Frigyes¹¹ őrnagy (a helyben szervezett 21. honvédszászlóalj parancsnoka), és Bangya János¹² őrnagy (az újonnan érkezett 35. honvédszászlóalj irányítója) inkább önálló parancsnokként tekintettek magukra. Ehhez hozzájárult az is, hogy mind azonos rendfokozatot, őrnagyi rangot viseltek, és rangidősség tekintetében Zurics előtt jártak.

megkapja a katonai érdemjel 3. osztályát. 1849 nyarán a Kazinczy-hadosztály dandárparancsnokaként szolgál. A szabadságharc után hadbíróság elé állítják, de amnesztiában részesül. A tiszti életrajzoknál *Bona Gábor: Az 1848/49-es szabadságharc tisztkara* című, fent hivatkozott internetes adatbázisát használtam. Az erre való külön hivatkozásokat a továbbiakban mellőzöm.

- ¹⁰ Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL), VII. 203. Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc katonai iratai (a továbbiakban: 1848–49.), 13/320. Közli: Von der Revolution zur Reaktion. Quellen zur Militärgeschichte der ungarischen Revolution 1848–49. Bearbeitet von *Róbert Hermann, Thomas Kletečka, Elisabeth Gmoser* und *Ferenc Lenkefi*. Herausgegeben von *Christoph Tepperberg* und *Jolán Szijj*. Wien–Budapest, 2005. 212–213.
- ¹¹ Martiny Frigyes (1801–1868) császári-királyi főhadnagy. 1848 nyarán századosá nevezik ki a 3. honvédszászlóaljhoz. Alakulatával részt vesz a Délvidéki harcokban. Nov. 29-én őrnaggyá léptetik elő és kinevezik a 21. honvédszászlóalj parancsnokának. 1849. ápr. 22-én a podheringi ütközetben az ő vezetésével állítják meg a Vereckénél betört Barco-dandár előnyomulását. Júniusban áthelyezik a tartalék (később X.) hadtestbe, ahol a 39. (Dom Miguel) gyalogezred újonnan alakult 4. zászlóaljának parancsnoka lesz. Július közepétől alezredesként dandárparancsnok, majd hadosztályparancsnok a X. hadtestben. Augusztus 15-én Lugosnál teszi le a fegyvert. Aradon 12 év várfogságra ítélik, 1853. dec.-ben kegyelmet kap.
- ¹² Bangya János (1817–1868), korábban a császári-királyi hadseregben, illetve nemesi testőrként szolgált. 1848 szeptemberétől az önkéntesekből alakult Zrínyi-csapat, később 35. honvédszászlóalj századosa, majd decembertől őrnagy-parancsnoka. 1849 márc.-ban alakulatával a 19. hadosztályhoz vezénylik. Ápr. végétől a 19. hadosztály 2. dandárjának Bereg megyében állomásozó alakulatai parancsnokává nevezik ki. Júniustól a Kazinczy-hadosztály tábori térparancsnokaként szolgál, alezredessé léptetik elő. A zsigói fegyverletétel után Komáromba menekül, ahol a vár katonai rendőrségének ezredese lesz. A vár feladása után emigrál.

1849. április elején a Hadügyminisztérium rendelkezése értelmében létrejött a 19. hadosztály 1. és 2. dandárja, így a Zempléntől Máramarosig húzódó hosszú határvonal biztosítása már két önálló parancsnok feladata lett. Lázár Vilmos tehát a térség északi megyéinek biztosítását kapta feladatként. A Kárpátok két fontos átjárója mellett itt működött a hadüzemek egy része is, a turjaremetei és felsőremetei fegyvergyár (Ung megye), valamint a munkácsi vasgyár (Bereg megye), ahol lőszerke és lövegtalpak készültek, valamint ágyúcsövek fúrását végezték. Mindemellett a munkácsi vár is a Lázár-dandár fennhatósága alá tartozott.¹³

A Lázár-dandár tevékenysége Ung és Bereg megyében 1849 áprilisában

A dandár történetére vonatkozóan két fő forrás áll rendelkezésünkre. Matolai Etele,¹⁴ Lázár őrnagy Zemplén megyéből származó segédtisztje 1883-ban megjelentette visszaemlékezéseit, amelyekben részletesen beszámolt 1848–1849-ben a honvédseregben végzett szolgálatairól. A kötet mellékleteként napvilágot látott Lázár Vilmos ezredes aradi várfogságában írt emlékirata, amely a mártír honvédtiszt gyermekei révén került a szerző birtokába. Az eredetileg németül írt szöveget maga Matolai fordította magyarra. A másik fontos forráscsoport Lázár jelentéseinek gyűjteménye, amelyek Henryk Dembiński¹⁵ irathagyatékában maradtak az utókorra. Emellett természetesen jó néhány vonatkozó irat található a Hadtörténelmi Levéltár és a Magyar Nemzeti Levéltár gyűjteményeiben, amelyek a szakirodalom eddigi eredményeivel kiegészítve ugyan-

¹³ *Solymosi József*: i. m. 81–87.

¹⁴ Matolai Etele (1825–1916) ügyvéd. 1848 szept.-ben beáll a Zemplén megyei önkéntes nemzetőrzászlóaljba, dec.-ben a 2., majd 1849. jan.-ban a 3. utászzászlóaljhoz helyezik, utóbbinál zászlóalj-segédtiszt lesz. Még ebben a hónapban főhadnagyként segédtiszt a II. hadtest törzsénél. Ápr.-tól Lázár Vilmos segédtisztje, végül százados. Aug. 19-én, Lugosnál teszi le a fegyvert.

¹⁵ Henryk Dembiński gróf (1791–1864), lengyel tábornok, honvéd altábornagy. 1849. ápr. 19-től máj. 31-ig (ténylegesen jún. 18-ig) a Felső-magyarországi hadsereg parancsnoka. Életére lásd: *Kovács István*: Honvédek, hírszerzők, légionisták. A szabadságharc lengyel résztvevőinek életrajzi lexikona 1848–1849. Budapest, 2015. 176–178.; Magyarországi tevékenységére vonatkozó visszaemlékezéseinek töredékes kiadása: Dembinski Magyarországon. A vezér hátrahagyott kézírataiból. Összeáll. Danzer F. Alfonsz. Bp. 1874.

csak hasznosíthatók. A dandár április–májusi tevékenysége mindezek alapján viszonylag pontosan dokumentálható.¹⁶

Matolai Etele emlékei szerint maga a dandárparancsnok április 6-án érkezett meg Munkácsra, az Északkelet-Magyarország védelmére rendelt csapatok egyik központjába. Itt rögtön szembesült a helyi viszonyokkal, megismerkedett a Bereg megyében állomásozó egyik honvédszászlóalj parancsnokával, Bangya János őrnaggyal, és Szintay János megyei kormánybiztossal. Lázár fogadtatása nem volt éppen szívélyes, a helyben működő vezetők konkurenciát láttak az újonnan érkezett, föléjük helyezett dandárparancsnokban. Lázár igyekezett tekintélyt parancsolóan fellépni és rendet tenni, hogy mindenki számára egyértelmű legyen, ki a parancsnok a térség csapatai felett. A 35. honvédszászlóalj vele szembeforduló tisztjeit lecsendesítette, és úgy tűnt, Bangyát is sikerült megbékítenie.¹⁷

A Galíciában állomásozó császári csapatok aktivitása 1849 márciusának második felében megnőtt, szinte egymást érték a határon átkelve végrehajtott komolyabb vállalkozások. Míg február végén, március elején csak kisebb határ menti portyákra került sor, március 20–21-én a máramarosi Toronya ellen, 26-án pedig a Bereg megyei Verebes és Laturka ellen intéztek támadást Joseph Barco¹⁸ vezérőrnagy császári-királyi dandárának katonái. Március 28–29-én Bangya őrnagy vezetett Bereg megyéből megtorló akciót a galíciai Klimiec és Krywka ellen, Máramarosban azonban Zurics őrnagy erejéből nem futotta ellentámadásra, sőt a császári csapatok magyar területen néhány falut megszállva is tartottak.¹⁹

Nem meglepő tehát, hogy Lázár őrnagy megérkezése után rögtön hírt kapott egy újabb ellenséges betörés megindulásáról (ezúttal Zemplén megyében), amely később valótlannak bizonyult. Dandára ekkor a 20., 21., és 35. honvédszászlóaljakból, a turjaremetei vasgyár védelmére ekkor a térségbe küldött vadászosztályból, Dercsényi István Bereg megyei lovas gerillaszázadából, valamint néhány ágyúból állt. Ekkor szerveződött Pribék Miklós őrnagy vezetésével

¹⁶ *Matolai Etele: Visszaemlékezéseim honvéd életemre.* Függelékül Lázár Vilmos aradi vár-fogságában írt emlékirata. Sátoraljaújhely, 1883. Lázár Vilmos visszaemlékezéseinél a Kátóna Tamás-féle kiadást idézem. Az aradi vértanúk. I. m. 125–141.; MNL OL, R 23 Henryk Dembiński iratai (a továbbiakban: R 23).

¹⁷ Az aradi vértanúk. I. m. 127–128.; Lásd a zászlóalj tiltakozó levelét Lázár kinevezésével szemben: MNL OL, H 2 1849: 5481.

¹⁸ Joseph Barco báró (1798–1861), császári-királyi vezérőrnagy, a galíciai határt védő császári csapatok parancsnoka, majd a Vogel-hadtest Bereg megyébe benyomuló dandárát vezeti.

¹⁹ *Solymosi József:* i. m. 90–91.

az Ung megyei önkéntes zászlóalj (később 106. honvédszászlóalj), valamint egy század önkéntes ungi lovasság is. Az egyes honvédszázadok szétszórva helyezkedtek el, ők adták a hágók, a határ menti települések és a munkácsi vár őrségét is. Matolai Etele így fogalmazta meg a Lázár-dandár helyzetét: „A hadmegyei parancsnokság ekkor éppen nem volt azon helyhez kötött hivatal, mint békeidőben. Név szerint Ungvár volt ugyan székhelyünk, de hol Bereg, hol Zemplén felől vevén nyugtalanító híreket: a mozgósítható csapatkákkel hol egy, hol más irányban mozogtunk.”²⁰

Amikor Lázár megindult Nagymihály felé, hogy útját állja a feltételezett támadásnak, mindössze egy osztály honvédet (35. honvédszászlóalj) és három ágyút tudott magával vinni. Mire Ungvárra érkezett, kiderült, hogy vaklármáról van szó. Arra ugyanakkor alkalma volt, hogy a városban találkozzon Eötvös Tamás Ung megyei kormánybiztossal, akiről emlékiratában így fogalmazott: „Nagy rémképlátó, különben tevékeny, kellemes társalgású ember. Tizen-négy nap alatt legalább tizenötször értesített az ellenség közeledéséről; és midőn Barco valóban támadást intézett Munkács felé Podheringre, utamban Varannótól Ungvárig hat gyorspostát kaptam üetve, vágatva.”²¹

Egy komolyabb erővel végrehajtott császári támadás valóban megindult április közepén, és Lázár – aki éppen csak tájékozódott új beosztásában – azonnal az események sűrűjébe került. Nem rajta múlt, hogy végül mégis lemaradt az ellenséggel való közvetlen összecsapásról.

A császári hadvezetés, a Magyarországon elszenvedett vereségekről szóló hírek hatására Galíciában, az ott nélkülözhető erőkből április elején összeállított egy három dandárból álló hadtestet Gustav Vogel altábornagy parancsnoksága alatt. Az új hadtest azt a feladatot kapta, hogy három csoportban benyomuljon Felső-Magyarországra és segítséget nyújtson a császári főseregnek a magyar csapatokkal folytatott harcban. A hadtest mintegy 12000 főt számlált. A legerősebb dandárt (5000 fő), bár Johann Ludwig ezredes állt az élén, maga Vogel altábornagy vezette és négy gyalogzászlóaljból (többnyire az egyes gyalogezredek által háború idejére felállított 4. zászlóaljakból), egy gránátosztászlóaljból, egy-egy vértés- és könnyűlovas osztályból és 12 lövegből állt. A Benedek Lajos vezérőrnagy vezette dandár (3600 fő) három (ebből két négyszázados) gyalogzászlóaljat, egy könnyűlovas osztályt és 6 löveget számlált. Míg ez a két dandár a tervek szerint Bártfa és Eperjes, illetve Lubló és Késmárk, valamint Lőcse felé indult meg, a harmadik – Joseph Barco vezérőrnagy ve-

²⁰ *Matolai Etele*: i. m. 73.

²¹ Az aradi vértanúk. I. m. 128.

zette – dandár (3600 fő) Munkács és Ungvár irányában nyomult be az országba. Az ő csapatait három gyalogzászlóalj, egy könnyűlovas osztály és 6 löveg alkották. Az osztrák hadvezetés természetesen számolt a Felső-Magyarország nyugati és középső részén működő császári katonaság és szlovák felkelőcsapatok csatlakozásával is.

Az előkészületekről a magyar fél is tudomást szerzett és Eötvös Tamás ungi kormánybiztos április 13-án már jelentette Ungvárról Szemere Bertalan felsőmagyarországi kormánybiztosnak, hogy egy Galíciából jött kereskedő szerint Wilhelm Hammerstein-Ecquord báró, galíciai főhadparancsnok 15000 embert gyűjtött össze, és a Duklai-hágón keresztül készül betörni az országba, hogy Debrecent elfoglalja. Szemere ezt az értesülést rögtön továbbította Kossuth Lajosnak.²²

Amikor a Duklai-hágón keresztül Vogel tábornok dandárja április 10-én betört az országba, létszámban kisebb csapataival a Felső-Magyarországon jelen lévő Beniczky Lajos²³ őrnagy feladta Eperjest és visszavonult Lemesre. Vogel csapatai Eperjes felé vonultak, majd el is foglalták. Ezután Beniczky Kassáig húzódott vissza, majd tovább is hátrált volna, de mivel erre nem kényszerítette az osztrák fél, állásaiban maradt. Ezután egyik fél sem igyekezett támadást indítani. Vogel azt hitte, hogy Beniczky jelentős erőkkel rendelkezik Kassán, ő pedig az előretörőket általában visszaűzte. Időközben – április 10-én – Windisch-Grätz herceg, császári főparancsnok arra utasította Vogelt, hogy a főerőkhöz történő csatlakozás céljával vonuljon Rimaszombat felé.

Eperjes feladása miatt Kossuth neheztelt Beniczkyre, de ezt a félreértést sikerült tisztázniuk, és az időközben lemondott Beniczkyt Kossuth ismét a bányavárosok kormánybiztosává nevezte ki. Beniczky segítségül hívta a közelben állomásozó Lázár Vilmost is, aki a 35. honvédzászlóalj két századát és fél üteg tüzéséget vitt neki Kassára. Először közös támadást terveztek Eperjes ellen, Lázár vezetésével, de mivel a parancsnokságról nem tudtak megegyezni, Lázár csapatait segítségül otthagya, kíséretével visszatért Ungvárra. Beniczky április

²² MNL OL, H 2 1849: 5676.; Kossuth Lajos Összes Munkái XV. kötet. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. (a továbbiakban: KLÖM XV.) Sajtó alá rendezte: Barta István. Budapest, 1955. 22–23.

²³ Beniczky Lajos (1813–1868) 1848 nyarától a felső-magyarországi bányavárosok, majd több északi megye kormánybiztosa és nemzetőr őrnagya. 1849. márc. közepétől egy néhány száz főből álló különítmény élén Görgei Artúr a bányavárosok biztosítására küldi. Ápr. 21-től honvéd alezredes. Életére lásd: *Steier Lajos: Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezredes visszaemlékezései és jelentései az 1848/49-iki szabadságharcról és a tót mozgalomról.* (Magyarország újbabkori történetének forrásai) Budapest, 1924.

19-re egy újabb támadási tervet készített, amelyben ismét számított Lázár részvételére. A dandárparancsnok meg is indított néhány honvédszázadot Kassa felé, de időközben Beniczky értesítette, hogy ezt a támadást is lefűjták. Ezután azonban megérkezett Barco vezérőrnagy beregi betörésének híre, mire Lázár csapataival megindult Munkács felé. „Nyomorúságos hadműködés! Úgy jártam, mint az egyszerű a rövid paplannal; ha felhúzta, hogy teste felső részét melegítse, lábai fáztak meg, és viszont” – írta erről az időszakról emlékirataiban.²⁴

Lázár őrnagy, miután híret vette a fenyegető veszélynek, úgy rendelkezett, hogy csapatai kétfelől induljanak az ellenség ellen. Pribék őrnagy hegyi utakon kerüljön az ellenség hátába Polenánál, ő maga pedig Munkács felé nyomult a maradék erők élén. Az ütközetről azonban lekéstek. A határtól visszavonuló, az ellenség elől folyamatosan hátráló csapatokat Martiny őrnagy, a 21. honvédszászlóalj parancsnoka állította meg és rendezte védelemre a Munkács melletti Podhering falunál, ahol a hegyekből érkező Latorca folyón egy híd vezet át. A szűk völgyből a síkságra érkező ellenség így kitűnő célpontot nyújtott, a folyó túloldalán elhelyezkedő honvéd és nemzetőr csapatoknak. A híd közelében egy hegyre sikerült két, a munkácsi várból hozott hatfontos ágyút telepíteni, a híd deszkáit felszedték, a folyó pedig éppen áradt. A kedvező körülményeket kihasználva április 22-én Martiny csapatai egy jórészt tüzérségi párbajra korlátozódott ütközetben megállították az országba benyomuló ellenséget. Barco vezérőrnagy nem erőltette tovább a folyón való átkelést és megindult vissza a Verecke felé vezető úton.²⁵

Maga Lázár Vilmos, április 23-án, a podheringi ütközet másnapján érkezett Munkácsra. Rögtön összegyűjtötte az üldözésre alkalmas honvéd- és önkéntes csapatokat, majd egészen Polenáig nyomult előre, ahová megérkezett Pribék őrnagy megkerülő hadoszlopa is. A császári csapatokat azonban nem sikerült elfogniuk, mert ők addigra már elhagyták az országot. Lázár őrnagy azonnal jelentést tett az eseményekről mind a hadügyminisztériumnak Debrecenbe, mind pedig újonnan kinevezett parancsnokának, Henryk Dembiński altábornagynak.²⁶

A Vogel-hadtest dandárjainak megindulásával szinte egy időben, április 19-én – a határ túloldaláról érkező hírek hatására –, Kossuth Lajos kormányzó-

²⁴ Az aradi vértanúk. I. m. 129.

²⁵ Az ütközetre lásd: *Solymosi József*: i. m. 91–94.; *Solymosi József*: A podheringi ütközet. 1849. április 22. In: *Ad acta. A Hadtörténelmi Levéltár Évkönyve 2001. (Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok)*. Szerkesztette: Lenkefi Ferenc. Budapest, 2002. 44–48.; *Matolai Etele*: i. m. 75–77.

²⁶ HL, 1848–49. 23/476.; MNL OL, R 23 5/280.

elnök Henryk Dembiński altábornagyot nevezte ki a „Galícia felé fekvő megyékben szerte létező magyar seregek” főparancsnokává. Kinevezésében a lengyel tábornok rendelkezése alá rendelt minden Liptó, Szepes, Sáros, Zemplén, Borsod, Ung, Bereg, Máramaros, Ugocsa és Gömör megyében található alakulatot. Feladata az volt, hogy „felső Magyarországot amaz osztrák tartományokból berontások ellen oltalmazza, és a célszerűség szerint abba beütéseket is véghez vigyen”. A kinevezés szerint a helyi kormánybiztosokkal együttműködésben kellett eljárnia. Ennek megfelelően utasította Kossuth a helyi kormánybiztosokat április 20-án.²⁷

A kinevezés indokául szolgálhatott egyrészt, hogy az így létrejövő új hadtest – amely a IX. számot kapta – megfelelő védelmet nyújthatott az északról fenyegető osztrák betörések ellen, másrészt az eddig észak-északkeleten működő önálló seregpáncsnokok közötti együttműködés sok kívánnivalót hagyott maga után, és ezt volt hivatva rendezni a főparancsnok kinevezése.

Dembiński hadereje körülbelül 4000 embert számlált április végén, de a szervezés ekkor még zajlott. A IX. hadtestbe sorolt erőkhöz, a 19. hadosztály (két Kassán alakuló dandár, parancsnok: Jerzy Bułharyn ezredes) és a lengyel légió mellé beosztották az április 21-én alezredessé előléptetett Beniczky Lajos bányavárosi kormánybiztos által vezetett, ekkor már 3500 fős különítményt, valamint a 19. hadosztály két északkeleti dandárját is, amely Zurics Ferenc, illetve Lázár Vilmos őrnagyok parancsnoksága alatt állt, és szintén körülbelül 4000 főt számlált. Dembiński jó szokásához híven csapatai gyűjtésével foglalkozott, erősítéseket kért, és nem igyekezett kiűzni az ellenséget. Készült a mindent eldöntő nagy ütközetre, valamint az általa nagyon remélt galíciai betörésre. Alakulatait Kassa környékén gyülekeztette. Ha egységei császári előőrsökkel csaptak össze, rögtön visszarendelte őket.

Vogel altábornagy, a császári főparancsnok utasításának eleget téve, csapataival Rozsnyóig vonult, előtte Lőcsén egyesült Benedek dandárjával. Ez utóbbi dandár Lubló, Késmárk és Lőcse felé tört előre április 18. és 22. között különböző harci cselekmény nélkül. Vogel, értesülve Barco vereségéről és a főhadszíntéri eseményekről, visszafordult és a Felső-Vág felé indult, majd a Vág-völgyében haladva május közepén érte el Zsolnát. Ide érkezett meg Barco vezérőrnagy dandárja is, nagy kerülőt téve, Galicián keresztül.

A végül nyugatnak induló, a Vág mögé igyekvő Vogel üldözésével csak Beniczky Lajos és Görgey Ármin különítményparancsnokok foglalkoztak, holott a haditerv szerint Dembińskinek kellett volna üldöznie Vogelt, eközben

²⁷ KLÖM XV. 42–43., 72. Az idézetek a 42. oldalon.

pedig a két különítménynek elállnia a nyugat felé vezető utat. Kossuth több levélben is felhívta Dembiński figyelmét a császári csapatok üldözésére (május 12., 14., 16., 18.), kérte, akadályozza meg azok egyesülését a fősereggel.²⁸ Ez nem történt meg, és a Vogel-hadtest két dandárja május közepére a Vág mögé vonult, ahová beérkezett Galíciából a Jablunkai-hágón keresztül a Barco-dandár is. Itt egyesülve a császári fősereggel, Vogel alakulata felosztásra került a különböző főserégi hadtestek között.

Visszatérve a Zemplén–Ung–Bereg megyei dandár tevékenységére, megállapíthatjuk, hogy Lázár őrnagy Polenán ismét szembesült tisztikarának illojalitásával. Még mindig a 35. honvédsászlóalj egyes tisztjei elégedetlenkedtek, főként Rosty István és Burián János századosok. Lázár Vilmos megaléglve a háta mögött folyó szervezkedést és szóbeszédet, összehívatta a tiszteket és nyilatkozatra szólított fel mindenkit, van-e személye ellen bárkinek kifogása. Nyíltan azonban senki sem fordult szembe vele. „Délután kihirdettetém a haditörvényeket mindazok ellen, kik feljebbvalóik iránt oly beszédeket hallatnának, melyek a legénységre rossz hatást gyakorolhatnak. E perctől nyugtom volt” – írta az esetről emlékirataiban. Mindezt április 26-án jelentette Dembiński altábornagynak is. Levelében külön hangsúlyozta, hogy nem feljelenteni szeretné a tiszteket, csak kötelességének tartja beszámolni a körülményekről, amelyek hadiműködésével kapcsolatosak. Leveléből pontos képet kaphatunk csapatai akkori elhelyezkedéséről is.²⁹

A Lázár-dandár ereje és elhelyezkedése április 26-án³⁰

Állomáshely	Gyalogság	Lovasság	Tüzérség
Polena (Vereckétől két mérföldre)	5 század (21. honvédsászlóalj), 3 század (35. honvédsászlóalj), 2 század vadász, 1 század beregi szabadcsapat, 200 fő ungi szabadcsapat	50 fő ungi és beregi lovas szabadcsapat	3 db 3 fontos ágyú
Turjaremete	1 század beregi szabadcsapat, 200 fő ungi szabadcsapat		
Útban Uzsok felé	3 század (35. honvédsászlóalj), 2 század (20. honvédsászlóalj)		3 db 3 fontos ágyú

²⁸ Kossuth leveleit lásd KLÖM XV. 292–293., 304–306., 323., 345.

²⁹ Az aradi vértanúk. I. m. 130–131.; MNL OL, R 23 5/ad 296.

³⁰ Lázár Vilmos Henryk Dembińskihez küldött jelentése alapján. MNL OL, R 23 5/ad 296.

Lázár Vilmosnak azonban nemcsak a 35. honvédszászlóaljbeli tisztekkel, de Szintay János kormánybiztossal sem volt könnyű dolga. Emlékiratai szerint viszonyuk igen hűvös és hivatalos volt. „Engem már eléggé bosszantott Szintay kormánybiztos – írja Lázár –, aki nem volt képes csapataimnak egy cipőt szerezni, de azért minden intézkedéseimbe avatkozott, ezt meg is írtam neki nyíltan és világosan.” Megemlékezik egy esetről, amikor Szintay arra akarta rávenni, hogy törjön be Galíciába és onnan hajtson át marhákat. Lázár ezt kereken visszautasította, mondván, ő nem „rablófőnök”. Az eset mégis megtörtént: Riczkó Lőrinc százados április 30-i akciója az Uzsoki-hágónál igen nagy botrányt okozott. Eötvös Tamás ungi kormánybiztos igyekezett jóvátenni a hibát és kárpótolni a galíciai Voloszate községet. Az esetet jelentette Kossuth Lajosnak is, aki elítélte az engedély nélkül végrehajtott akciót és Riczkó ellen hadbíróági eljárást kezdeményezett. Hogy a támadás megszervezésében volt-e része Szintay kormánybiztosnak, nem tudható, mindenesetre nagyon hasonlított az általa tervezettekre.³¹

Matolai Etele parancsnokához hasonlóan írja le a térség kormánybiztosaival való együttműködést. Eötvös Tamás ungi és Boronkay Albert zempléni kormánybiztosokról pozitívan nyilatkozik, Szintay Jánossal kapcsolatban azonban ennek ellenkezőjéről ír. Szintay Kossuth Lajos kormányzóhoz intézett jelentésében is több alkalommal támadta Lázár Vilmos dandárnoki kinevezését. Április 25-én kérte, Bangya őrnagyot nevezzék ki Bereg megyei parancsnoknak, Lázárt pedig csak Ung megyébe. Május 15-én megismételte kérését, azzal, hogy Lázár hatáskörét korlátozzák Zemplén és Ung megyére.³² Kossuth május 17-én utasította is Dembińskit Bangya őrnagy Bereg megyei parancsnokká történő kinevezésére.³³

Április végén Dembiński altábornagy utasítást küldött Lázár őrnagynak, hogy mozgósítható csapataival Hanusfalvára (Tapolyhanusfalva), Sáros megyébe menjen. Ennek eleget téve Lázár április 29-ig összegyűjtött mintegy 1500 gyalogost, 100 lovas (szabadcsapat) és 3 háromfontos löveget, amivel megindult Nagymihály és Varannó felé. A Verecke-hágónál hátrahagyott egy 4 század gyalogosból, 49 lovasból és 3 háromfontos lövegből álló különítményt, az Uzsoki-hágó védelmére 3 század gyalogos, Turjaremete védelmére 2 század nemzetőr maradt.³⁴

³¹ Az aradi vértanúk. I. m. 130–131.; *Solymosi József*: Forradalom és szabadságharc i. m. 94.

³² *Matolai Etele*: i. m. 74., 78.; MNL OL, H 2 1849: 6305., 7098.

³³ KLÖM XV. 332.

³⁴ MNL OL, R 23 5/322.

A Lázár-dandár tevékenysége Sáros megyében 1849 májusában

Amikor Lázár őrnagy május első napjaiban, felsőbb parancsra, mozgósítható csapataival elhagyta Bereg, Ung, majd Zemplén megyét is, még nem sejthette, hogy tevékenysége ezután leginkább Sáros megyére fog korlátozódni és dandárjával fokozatosan betagolódik az újonnan felállított északi IX. hadtest kötelékébe. Dembiński előbb Kassán, majd északabbra Eperjes környékén igyekezett megszervezni felső-magyarországi hadseregét, amelyhez minden mozgósítható erőre szüksége volt, ezért Lázár Vilmos mozgó csapatait is magához vonta. Az eredetileg védendő Ung és Bereg megyékben a hágók megszállására korlátozódott a magyar csapatok tevékenysége, emellett természetesen a munkácsi várórség és a turjaremetei vasgyárat biztosító helyőrség is a helyén volt.

Lázár dandárját több hullámban indította meg Sáros megyébe, és időközben még néhányszáz fővel növelni is tudta mozgó csapatai létszámát, így május 4-én jó 1800 fővel érkezett Eperjesre. Emlékirataiban ugyan 3000 főre teszi dandárja létszámát, de valószínűbb az április 30-i kimutatása szerinti 1825 fős létszám.³⁵

Másnap parancsot kapott, hogy nyomuljon Bártfa felé, ahol május 6-án letáborozott, előőrseket is kiküldve Zboró felé. Itt a határ közelében már újra hírek szállingóztak az ellenség jelenlétéről és portyáiról, de közvetlen összeütközésre nem került sor. A dandár ekkor tulajdonképpen a Felső-magyarországi hadsereg elővédét képezte. „Eközben viszonyom tiszteimmal mindinkább bizalmasabb lett, egyszóval olyan, amilyent kívánhattam. A szolgálatot játszva és szívesen teljesíték, minden parancsot készséggel fogadtak és pontosan végrehajtottak, de én se követeltem semmi méltánytalant. Kivált Pribék³⁶ és Gulácsy³⁷ vitták ki becsülésemet, s vonzalmam irántok napról napra öregbedett” – írta az elégedett parancsnok emlékirataiban.³⁸

Néhány nap múlva ismét egy Munkácsot, illetve a Vereckei-hágót veszélyeztető ellenséges erőről érkezett hír, így a Lázár-dandárt leváltotta a IX. hadtest Jászvitz-dandárja,³⁹ ők pedig ismét megindultak Zemplén felé, hogy Bereg megye segítségére legyenek. Május 9-én számolt be Lázár őrnagy Dembińskinek elindulásáról a fenyegetett határszélre, és 11-én csapataival már Varannóra ért.

³⁵ Az aradi vértanúk. I. m. 131.; MNL OL, R 23 5/328.

³⁶ Pribék Miklós (1811–1856) az ungi önkéntes zászlóalj, később 106. honvédszászlóalj parancsnoka.

³⁷ Gulácsy Imre (1819–1880) főhadnagy, majd százados az 1. honvéd vadászezrednél.

³⁸ Az aradi vértanúk. I. m. 132.

³⁹ Jászvitz Ferenc (1805–1865) őrnagyként, majd alezredeként a IX. hadtest egyik dandárjának, majd hadosztályának parancsnoka.

Innen két legjobb emberét, Pribéket és Gulácsyt küldte segélycsapatokkal Ungvár, illetve Nagymihály felé, ő maga pedig visszaindult Sáros megyébe. Ekkor 4 század gyalogos a 35. honvédszászlóaljából, 2 század vadász és egy század önkéntes lovas, valamint 3 ágyú alkotta a dandárt. Hamarosan ismét kiderült, hogy az ellenség közeledéséről szóló hírek nem bizonyultak valóságnak, így nem fenyegette közvetlen ellenséges támadás Bereg megyét.⁴⁰

Lázár dandárja május 17-én este érkezett Sztropkóra, Zemplén és Sáros megye határára, ahová Dembiński legújabb parancsa rendelte. „Ez az örökös ide- s tovahúzóadás igen kalandossá kezde válni, de igen céltalannak látszott” – fogalmazta meg véleményét később a dandárparancsnok. „Másnap Szvidnikre értünk, ahol Dembiński egy kis hadat gyűjtött. Itt azon sejtelemre kellett jönnöm, hogy Dembiński néha mélyen tekint a kancsó fenekére, legalább szenvedélyes modora ezt gyaníttatá velem; vagy éppen agyában nem volt minden rendén. E tulajdona a parancsnoksága alatt álló hadra mindenesetre csak kárt hozhatott.” Lázár keserű szavait indokolják visszaemlékezésének folytatódó sorai, amelyekben beszámol arról, hogy ekkori találkozásukkor a hadseregparancsnok „gyalázatosan bánt vele”, aminek indoka lehetett Szintay és Bangya ellene irányuló tevékenysége a kormánynál. Dembiński ugyanis azt vetette a szemére, hogy miatta dorgálást kapott a kormányzattól, bár azt nem fejtette ki, mi okból. Lázár sejtése valószínű, hiszen ahogy említettük, Szintay éppen ebben az időben, május közepén írt Kossuthnak Lázárt rágalmozó levelet. Ő erre mindenesetre le akart mondani, amit tisztjei és Dembiński sem fogadtak el, így végül megmaradt állásában.⁴¹

Ezután a Lázár-dandár Zboróra, Bárfa előterébe vonult, ahol ismét előőrsi szolgálatot látott el. Május 21-i létszáma a következő volt:⁴²

Alakulat	Létszám
szabolcsi lovasok	100 fő, 100 ló
ungi és beregi lovasok	120 fő, 120 ló
3 század (35. honvédszászlóalj)	460 fő
2 század vadász	274 fő
1 század (20. honvédszászlóalj)	126 fő
3 db háromfontos ágyú	50 fő, 34 ló
összesen	1130 fő, 254 ló

⁴⁰ Az aradi vértanúk. I. m. 132–134.; MNL OL, R 23 6/467., 474.

⁴¹ Az aradi vértanúk. I. m. 133–134.; MNL OL, H 2 1849: 7098.

⁴² MNL OL, R 23 7/620. alapján.

Néhány nap múlva Lázár dandárját visszavonták Bártfára, majd attól délre Klussó és Lófalva között kellett letáboroznia, hogy az itt húzódó szűk völgysszoros védelmezésével valamelyest ellen tudjon állni egy ellenséges betörésnek. Ekkor már várható és tudható volt az orosz csapatok beavatkozása, létszámukról azonban még csak óvatos becslések születtek. Az érkező haderő hatalmas méretéről ekkor még nem volt pontos képe a magyar hadvezetésnek. Lázár előőrsei is csak kisebb kozák csapatokkal találkoztak, amelyek felderítési céllal átjártak a határon. A dandár egészen június közepéig helyben maradt. Az elmúlt két hónap vándorlásai után ez egy egészen más életet jelentett. „Egy kis falut építettünk itt magunknak gallyakból, és meglehetősen kedélyesen éltünk. Valahára itten visszaérkezett a 35. zászlóalj hiányzott része. Most hát volt egy zászlóalj gyalogságom, egy osztály vadászom, egy század a 20. zászlóaljból, nyolc lövegem és mintegy kétszázötven lovasom” – számolt be itteni helyzetéről Lázár visszaemlékezéseiben.⁴³

Május folyamán Dembiński fokozatosan magához vonta a Lázár-dandár mozgatható erőit, így azok Zemplén–Ung–Bereg helyett jórészt Sáros megyében állomásoztak és a IX. hadtest, majd a Felső-magyarországi hadsereg elővéd dandárját képezték. Az Ungban, Beregben szorosokat védő, valamint a helyőrségi csapatok a helyükön maradtak. Ehhez természetesen hozzájárult az is, hogy a Barco-dandár nem tért vissza Bereg megyébe, Vogel másik két dandárja pedig nyugat felé hagyta el a hadszínteret, így császári csapatok nem fenyegették a térséget.

Amikor Dembiński május 24-én beadta lemondását, és azt a kormány és a fővezérség május 31-én elfogadta, Lázár csapatai számára is új helyzet állt elő. A felső-magyarországi csapatokat átszervezték, a IX. hadtest parancsnokságát Dessewffy Arisztid tábornok vette át, a Felső-magyarországi vagy Északi hadsereg parancsnoka pedig József Wysocki tábornok lett. Lázár őrnagy mozgó csapatai dandárként immár végleg a IX. hadtest kötelékébe kerültek, helyőrségi és hágókat őrző csapatait pedig az önállóvá tett, de az Északi hadsereg alárendeltségébe tartozó, Kazinczy Lajos ezredes által vezetett hadosztály kötelékébe helyezték át, amely Ung–Bereg–Máramaros megyék területén működött. A szervezési döntések mindezekről már június első napjaiban megszülettek, tényleges megvalósulásukra azonban az elkövetkező hetekben került sor. Ehhez hozzájárult az is, hogy a pozíciójáról már lemondott Dembiński, ténylegesen

⁴³ Az aradi vértanúk. I. m. 134.

csak kisebb huzavona után, június 18-án volt hajlandó átadni a parancsnokságot Wysocki tábornoknak.⁴⁴

Összegzés

Lázár Vilmos több mint 11 éves katonai szolgálat után lépett ki a császári hadseregből. Szolgálati ideje alatt többnyire kadét volt, majd rövid ideig a legalacsonyabb tiszti rendfokozatot viselte. Sokat tanult ez idő alatt a katonamesterségről: 1848-ban a honvédseregbe lépve nemcsak megállta a helyét, hanem hamarosan fontos segédtiszti állásba is került. Az itt szerzett tapasztalatok tovább növelték alkalmasságát a katonai pályán, és amikor dandárparancsnokká nevezték ki, tevékenységével, stratégiai érzékével kitűnt a többi, nála akár rangban idősebb őrnagy közül. Valószínű, hogy határozottsága, rátermettsége, tenni akarása nem vetett rá jó fényt a főhadiszíntéren korábban nem szolgált, a háborút, a katonai szolgálatot inkább csak alulnézetből látó és művelő tisztek körében. Ebből adódtak a konfliktusai egyes csapatparancsnokokkal.

Harctéri tevékenysége nem hagyott kívánnivalót maga után. Feladatait az utasításokhoz híven, a legjobb tudása szerint látta el, parancsnokait minden mozdulatáról, szándékairól mindenkor pontosan tájékoztatta. A reá bízott térség védelmére hozott intézkedései helyesek voltak. Bár harcba nem került, ez egyáltalán nem rajta múlt. Amikor kellett, határozottan vezette csapatait. Így, amíg Podheringnél az ellenséget megfutamító magyar csapatok tort ültek győzelmük felett, ő már az ellenség bekerítésére tett intézkedéseket.

Katonai rátermettsége mellé ugyanakkor szilárd jellem és egyenes kiállás társult. Fennmaradt egy keltezés nélküli levele, amelyet Katona Miklós őrnagynak, Dembiński altábornagy segédtisztjéhez intézett, az ellene indult lejáratások, leváltását kérő levelek idején. Ebben kérte, hogy helyezték dandárja élére Bangya őrnagyot, ő pedig szívesen visszatér Ungvárra más beosztásba. Itt, az akkori tervek szerint a 21. honvédszászlóalj (Martiny őrnagy) ügyis felváltja a 20. honvédszászlóalj, így Bangya elégtételt kap rangbeli előnye miatt, Martiny pedig más hadszíntérre kerül, és a viszály megszűnik. „Én csapatomtól, melynek szeretetét bírom, nehezen válok meg, de meg akarom mutatni, hogy személyemet a haza érdekének alárendelni képes vagyok” – írta Katonának. Annyi

⁴⁴ A Felső-magyarországi hadsereg átszervezésére lásd KLÖM XV. 447–454.; HL, 1848–49. 31/47a., 130.

még hozzáteendő, hogy ennek a csapatnak a fő alkotóeleme Bangya zászlóaljának három százada volt.⁴⁵

Június 19-én Lázár dandárja volt az, amelyet először értek el a Felső-Magyarországra benyomuló orosz csapatok. Ő vette fel velük először az egyenlőtlen küzdelmet. Lázár Vilmos katonái, a szabolcsi önkéntes lovasok és az 1. vadász-ezred egyik százada csapott össze először az oroszokkal Bártfa és Lófalu között. Lázár, tartva a szomszédos völgyekben előrenyomuló orosz hadoszlopok átkarolásától, a visszavonulás mellett döntött.

Bár már 1848 ősze óta szolgálta a magyar szabadságharc ügyét, itt, az 1849. évi nyári hadjárat kezdetén esett át a tűzkeresztségen. Ettől kezdve azonban igencsak kijutott neki és csapatainak a harcból. Részt vett a kapi-váraljai sánckoknál június 21-én vívott ütközetben, az augusztus 5-ei szőregi, és a 9-ei temesvári csatákban. Eközben dandárparancsnokból hadosztály-, majd hadtestparancsnokká, őrnagyból alezredessé, majd ezredessé emelkedett. Személyes tragédiája, hogy e villámgyors karrier végül az életébe került.

⁴⁵ MNL OL, R 23 6/476.

JÓZSEF SOLYMOSSI

VILMOS LÁZÁR NA CZELE BRYGADY Z KOMITATU ZEMPLÉN-UNG-BEREG W KWIETNIU-MAJU 1849 ROKU

Niewielu dowódcom węgierskiej armii z czasu walk o wolność 1848–1849 poświęcono nowoczesne biografie naukowe – dotyczy to szczególnie oficerów, którzy nie należeli do wyższej kadry dowódczej, a służyli jedynie na drugiej–trzeciej linii. Do nich właśnie należał pułkownik Vilmos Lázár, który dopiero z końcem powstania zajął stanowisko dowódcy korpusu, wcześniej służąc jako oficer oddziału, adiutant, dowódca brygady, wreszcie dowódca dywizji. Szczegóły jego życia i działalności z okresu węgierskiej Wiosny Ludów są szerzej nieznanne; wiedza o nim ogranicza się właściwie do informacji, że 6 października 1849 roku był jedynym pułkownikiem, który wraz z całym sztabem dowódczym (dwunastoma generałami) został stracony przez Austriaków w Aradzie (ob. w Rumunii). Niniejszy szkic przybliży fragment kariery wojskowej Vilmosa Lázára od czasu uzyskania pierwszego awansu na samodzielnego dowódcę oddziału, to jest odkąd zdobyte wcześniej doświadczenie musiał wykorzystać na bardziej odpowiedzialnym niż dotychczas stanowisku.

JÓZSEF SOLYMOSSI

VILMOS LÁZÁR AS COMPANY OFFICER OF THE ZEMPLÉN–UNG–BEREG COUNTY BRIGADE

1849 April–May

Few of the military leaders of the 1848–1849 Hungarian War of Independence have had a modern scientific biography written about them; this is especially true of those military officers who were not the top company officers of the army, but rather served in the second or third line. The latter group includes Colonel Vilmos Lázár, who only took up the position of company officer at the very end of the war, before which he had served as an adjutant, later as a brigade and then a division commander. Little is known about his life and his activities during the war. Most people – if they know anything about him at all – remember that he was the only colonel to die as a martyr among the generals executed in Arad (today: Arad, Romania) on October 6, 1849. The study presents Vilmos Lázár's career in the 1848–1849 period when he was first appointed company officer of an independent company, forced to use his gained military experience in a more serious position than ever before.